

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א לפרשת תצוה (זכור) תש"פ¹ אהרן הכהן ואסתר המלכה - ביטול העצמיות

מצד בני ישראל, וגם התשובה שמתקבלת בחושן מיועדת לבני ישראל, לא לכהן הגדול באופן אישי, ואם כן ראוי שהחושן יהיה מונח על לב נקי כזה, לב בלי עצמיות, שנושא עליו את לב כל בני ישראל, ולבו הוא כלב כל ישראל.

לבו השלם של אהרן

והנה, לבו של אהרן לא רק נקי מנגיעות. הוא גם לב שלם מאד. אהרן שלם עם השכינה בכל מצב, ולעולם הוא אינו מהרהר אחריה. כשנפטרו שני בניו ביום שִׁמְחָתוּ - ביום בו נכנס לשמש בכהונה גדולה - "נִיִּדְם אֶהְרֵן" ! (ויקרא י, ג) הוא מקבל את גזרת ה', ואין לו שום תלונות.

בסוף ארבעים שנה, כשמשה רבינו טועה במי מריבה, ומכה את הסלע במקום לדבר אליו (עי' רש"י במדבר כ, יא), נענש משה רבינו שלא להכנס לארץ ישראל, וגם אהרן נענש עמו בעונש זה (במדבר שם, יב). והנה, הפסוק אומר: "תִּמְיֵךְ וְאוֹרְיֵךְ לְאִישׁ חֲסִידְךָ, אֲשֶׁר נָסִיתוּ בְּמִסָּה תְּרִיבָהּ עַל מִי מְרִיבָהּ" (דברים לג, ח). "נסתקפת לו לבוא בעלילה. אם משה רבינו אמר שִׁמְעוּ נא המורים, אהרן ומרים מה עשו?" (רש"י שם) כלומר, אהרן כלל לא חטא במי מריבה! הוא היה יכול לטעון, "למה מענישים אותי בגלל טעותו של משה?" אבל הוא לא טוען כלום. גם כאן, הוא מקבל את גזרת ה', ושותק. חז"ל אומרים, שמשה רבינו התפלל תקט"ו תפילות (כמנין "ואתחנן") כדי להכנס לארץ ישראל (דב"ר יא, י). הוא לא הצליח לבטל את הגזרה לגמרי, אבל לפחות זכה לראות את הארץ³ (דברים לד, א-ד). והנה, על אהרן לא מצאנו שהתפלל להכנס לארץ ישראל. גם לא כתוב שזכה לראות את הארץ. למה לא התפלל על כך כמו משה רבינו? וכי לא רצה להכנס לארץ ישראל, או לפחות לראות אותה?! וביותר קשה, שהרי הגזרה על אהרן היתה בעלילה. רק בגלל שמשה נענש, נענש גם הוא עמו, כשבעצם מצד מעשיו היה ראוי שיכנס לארץ ישראל. מסתבר אפוא, שאם היה מתפלל על הדבר, היתה תפלתו מתקבלת. ואם כן קשה מאד: למה לא מוצאים שאהרן מתפלל להכנס לארץ ישראל?

חשבתי, אולי אהרן נוהג כך כדי שלא לפגוע במשה רבינו. עשרות שנים חָפָה וצפה אהרן להכנס לארץ ישראל, ועל סף הכניסה אליה הוא מְנַתֵּר על שאיפתו, כדי לא להראות חלילה פגיעה במשה, שמשה לא נכנס לארץ ישראל ואהרן כן נכנס. אם משה לא יכנס לארץ ואהרן כן יכנס, יאמרו שאהרן גדול בדבר זה יותר ממשה רבינו. לכן, הוא לא פוצה את פיו. כמו ששתק בגזירה על מות בניו, כך הוא שותק גם כאן. משלים עם גזירת ה' ולא מתפלל. משה מתפלל מאות פעמים לזכות להכנס לארץ, עד שה' אוסר

לבו הנקי של אהרן

הקב"ה מצוה את משה רבינו: "וְנִתְּתָ אֶל חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתְּמִים, וְהָיוּ עַל לֵב אֶהְרֵן" (שמות כח, ל). למה אהרן זוכה לזה? אומרים חז"ל, "בְּשֹׁכֵר וְנִרְאָךְ וְשִׁמְחָת בְּלִבּוֹ" (שם ד, יד), זכה לחושן המשפט על לבו" (שבת קלט, א). כלומר, בשכר זה שאהרן ראה את משה רבינו מגיע ממדין להוציא את ישראל ממצרים וְשִׁמְחָת על זה בלבבו, בשכר זה זכה לחושן המשפט על לבו.

וצריך להבין: מה הדבר המיוחד שאהרן עשה כאן? הרי במצב כזה כל אחד היה שמח! אדם פוגש את אָחִיו לאחר שישים שנה שלא ראה אותו, ובנוסף לזה האח בא עם בשורות נפלאות, שפרעה יקבל בקרוב את מה שמגיע לו, ואנו נצא ממצרים, נקבל תורה ונבוא אל ארץ זבת חלב ודבש, מי לא ישמח על פגישה כזו? כל אדם היה שמח! מדוע א"כ מגיע לאהרן שכר על כך?

התשובה לשאלה זו כתובה ברש"י. כשהקב"ה שולח את משה להוציא את ישראל ממצרים, משה עומד ומתנכח עם הקב"ה במשך שבעה ימים, בנסיון לפטור את עצמו מן השליחות (רש"י שמות ד, י). איך ניתן להבין זאת? הרי המצב במצרים הוא נורא! פרעה משעבד את ישראל בפרך, "שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם" (רש"י שם ב, כג), משה היה צריך לרוץ ולמלא את השליחות המוטלת עליו כמה שיותר מהר! במקום זה הוא עומד ומתוכח עם ה' במשך שבעה ימים. למה? אומר רש"י: "לא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו, שהיה גדול הימנו, ונביא היה" (רש"י שם ד, י). "אמר משה: עד שלא עמדתי, היה אהרן מתנבא להם שמונים שנה... ועכשיו אני בא להם בתחום אָחִי, שיהא מְיַצֵר"?! (תנחומא שמות ס"ו כד) אהרן גדול ממשה בשנים (שמות ז, ז), הוא גם נביא, הוא מנהיג את ישראל במצרים ונושא את סבלם במשך כל השנים בהן יושב משה בנחת במדין, ולפתע יבוא משה ויקח ממנו את כל הגדולה - הרי זו פגיעה נוראה באהרן! לכן הוא מסרב ללכת. "שִׁלַּח נָא בְיַד תְּשַׁלַּח" (שם ד, יג), רק לא אותי². אומר לו הקב"ה: "וְנִרְאָךְ וְשִׁמְחָת בְּלִבּוֹ" ! "לא כשאתה סבור, שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה" (רש"י שם, יד). הלב של אהרן נקי לגמרי מקנאה ומקפידות. רק שמחה תהיה לו, ללא כל תרעומת או צער, אפילו לא בלב. כי אהרן לא חושב כלל על עצמו. אין לו שום עצמיות ושום רצון לעצמו. אם לכלל ישראל טוב לצאת ממצרים, והמנהיג הטוב ביותר עבורם הוא משה, אז אהרן שמח במנהיגותו של משה, ולא מצטער כלל על אבדן המנהיגות שלו.

זהו הלב הנקי שראוי לתת עליו את חושן המשפט. הרי השאלה שנשאלת בחושן המשפט ע"י הכהן הגדול באה

אחת המעלות שכתובות על אסתר המלכה היא, שאסתר לא מבקשת לעצמה דבר. "וּבְהִגֵּיעַ תֵּד אֶסְתֵּר... לְבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ, לֹא בְקִשָּׁה דְבָר, כִּי אִם אֶת אֲשֶׁר יֹאמַר הַגִּי סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֶׁמֶר הַנְּשִׂים" (אסתר ב, טו). גם אחר כך, כשמרדכי מגלה את הקשר שקשרו בגתן ותרש נגד המלך, יש לאסתר הזדמנות "לרכוש נקודות" אצל המלך ע"י שתאמר לו שהיא זו שחשפה את הקשר, אבל היא לא עושה זאת, אלא "וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְמֶלֶךְ בְּשֵׁם מְרַדְּכִי" (שם, כב). היא אומרת דבר בשם אומרו, ולא לוקחת שום כבוד לעצמה.

עד כדי כך היא מצניעה את חלקה בענין, עד שאחר כך, כשהמלך מבקש לקרוא לפניו את ספר הזכרונות, נמצא כתוב שם: "אֲשֶׁר הִגִּיד מֶרְדֳּכָי עַל בְּגָתְנָא וְתַרְשׁ" (וכו' (אסתר ו, ב). לא נאמר "אֲשֶׁר הִגִּידוּ מֶרְדֳּכָי וְנֶאֱסָתֵר עַל בְּגָתְנָא וְתַרְשׁ", או "אֲשֶׁר הִגִּידָה אֶסְתֵּר בְּשֵׁם מְרַדְּכִי עַל בְּגָתְנָא וְתַרְשׁ", אלא רק "אֲשֶׁר הִגִּיד מֶרְדֳּכָי עַל בְּגָתְנָא וְתַרְשׁ". אסתר כלל לא נזכרת שם. המלך היה יכול לתת כבוד גם לאסתר. אם לא לרכב על הסוס, לפחות איזה כבוד אחר, אבל היא לא מקבלת שום כבוד בסיפור הזה. רק מרדכי. כי אסתר אומרת דבר בשם אומרו באופן מוחלט, ולא לוקחת לעצמה מאומה מן הכבוד, אפילו לא מעט.

חז"ל לומדים מכאן, ש"כל האומר דבר בשם אומרו, מביא גאולה לעולם" (אבות פ"ו מ"ו). לא "ירא שמים" ו"צדיק" ו"קדוש" יביא את הגאולה, אלא "האומר דבר בשם אומרו", הוא זה שיביא את הגאולה. למה דוקא הוא? מה ל"אומר דבר בשם אומרו" ולגאולה? מסביר המהר"ל (בפירושו למס' אבות שם), אם מי שאינו מקפיד לומר דבר בשם אומרו יביא את הגאולה, הוא לא יתלה את הגאולה בקב"ה, אלא יאמר שהוא בחכמתו ובעוצם ידו הביא את הגאולה! "אני עשיתי, אני פעלתי, ואני הבאתי את הישועה"!... ולא זו צורת הגאולה שהקב"ה רוצה בה. הקב"ה רוצה שכולם ידעו ויבינו שהיא הביאה את הגאולה, ולא בשר ודם. לעומת זאת, מי שיש לו ענוה והתבטלות מספקת ליחס דברים למי שאמרם ולא לעצמו, מִבִּין גַּם לִיחַס את הגאולה למי שהביאה, ולא לעצמו⁶. מרדכי ייחס את הגאולה לקב"ה. אסתר תיחס את הגאולה לקב"ה. הם דואגים רק לכבוד שמים, לא לכבוד עצמם. לכן הם ראויים להיות אלו שעל ידם תבוא הישועה לישראל⁷.

גם בהגדה של פסח אנו מספרים על יציאת מצרים, על כל המופתים שהיו שם, אבל לא מספרים שמה ואהרן הם שעשו את הכל. למה? כי לא מייחסים את הגאולה לבשר ודם. מייחסים את הגאולה לקב"ה. ודאי צריכים לכבד את משה, להכיר טובה למשה ולאהרן על כל מה שעשו וטרחו, אבל בכל זאת לייחס את הגאולה - זה רק למי שאמר והיה העולם. לא מייחסים אותה לבשר ודם. זו הדרך להביא גאולה לעולם, לדעת שהכל מאת ה', לא מאת בשר ודם.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

עליו להמשיך ולהתפלל עוד (שם ג, כו), ואילו אהרן נוהג להפך. הוא לא מנסה כלל להתפלל על כניסה לארץ. למה? - כדי לא לפגוע במשה. משה נתר על כל הכבוד והמעלות הרוחניות שה' רצה לתת לו, בשביל לא לפגוע באהרן (כפי שהזכרנו לעיל), ואהרן משיב לו כאן כגמולו, ומנתר על כל הרוחניות ועל כל מה שארץ ישראל יכולה לתת, כדי שלא לפגוע במשה רבינו. בלי משה, אהרן לא מסוגל להכנס לארץ ישראל⁴.

זהו לבו הנקי והשלם של אהרן. לכן הוא ראוי לאורים ותומים על לבו, לשאת את משפט בני"י על לבו. אמנם לא רק אהרן לבש את החושן, אחריו היו עוד כהנים גדולים שלבשו את החושן, אבל כנראה שמהו ממידותיו של אהרן הכהן עבר אליהם בירושה. אף אחד מהם לא הגיע לשלמות של אהרן הכהן, אבל בכל זאת, במידה מסוימת, הם ירשו מאהרן את הלב הנקי והשלם שהיה לו. ובאמת, אלה שלא היו ראויים, החושן לא ענה אצלם (ע"י סוטה מה, ב). החושן עונה רק כשהכהן הגדול ראוי. כשהכהן הגדול אינו ראוי, לא יעזור שישאל בחושן.

"הִנֵּה מָה טוֹב וּמָה נְעִים שְׁבֵת אַחִים גַּם יַחַד"

והנה, לא רק אהרן היה נקי מאנוכיות באופן מוחלט, אלא גם משה היה כך. כמו שאהרן שמח בלב שלם כשטוב למשה, כך משה שמח בלב שלם כשטוב לאהרן. הפסוק אומר: "הִנֵּה מָה טוֹב וּמָה נְעִים שְׁבֵת אַחִים גַּם יַחַד. כַּשְּׂמֹן הַטוֹב עַל הָרֹאשׁ, יֵרֵד עַל הַזָּקָן, זָקֵן אֶהְרֵן שְׂיֵרֵד עַל פִּי מְדוּתָיו" (תהלים קלג, ב). שואלים חז"ל: למה נאמר כאן פעמים 'זָקֵן'? "וכי שני זָקֵנים היו לאהרן? ! אלא כיון שראה משה את השמן יורד על זָקֵן אהרן, היה שמח כאילו על זָקֵנו יורד!" (ויק"ר ג, ו) למרות שהכהונה היתה אמורה לצאת ממשה, והיא נלקחה ממנו ונמסרה לאהרן בגלל סירובו של משה ללכת למצרים (רש"י שמות ד, יד), משה לא מקנא באחיו כלל, ושמח במשיחתו לכהן כאילו הוא עצמו זה שנמשח. חושבני שאם ה' היה מצוה לעשות "בחירות" בעם ישראל בין משה לאהרן, תעמולת הבחירות היתה נראית כך: משה היה מכריז "הצביעו אהרן", ואהרן היה מכריז "הצביעו משה"!... הקב"ה בחר שלא לעשות את ה"בחירות" האלו ומינה את שניהם למנהיגים, אבל הם מצדם לא רוצים לעצמם כלום. רוצים רק מה שטוב לקב"ה וטוב לישראל, ומעצמם לא אכפת להם כלל. לכן משה יכול לומר על עצמו ועל אהרן "וַיִּנְחְנוּ מָה" (שמות טז, ז). מה פירוש "וַיִּנְחְנוּ מָה" - ? אין לנו שום עצמיות, ואיננו נחשבים לכלום. דוד המלך אומר על עצמו: "וְאֶנְכִי תוֹלַעַת נֶלְא אִישׁ" (תהלים כב, ז). התולעת היא בריה חלושה מאוד, אך בכל זאת יש לה כח לעשות משהו. אברהם אבינו היה עוד יותר עניו, ואמר: "אֶנְכִי עֶפֶר נְאֻפָר" (בראשית יח, כז). עפר ואפר הם חסרי כל ערך וחשיבות, אינם יכולים לעשות כלום, אך בכל זאת, יש להם ממשות. אבל משה אומר "וַיִּנְחְנוּ מָה". אפילו ממשות אין לנו. אין לנו שום רצון עצמי משלנו, חוץ מרצון ה'⁵.

נס פורים - ע"י מי שמבטל את עצמיותו

גם בשושן, הישועה באה ע"י מי שאין לו רצון עצמי.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח].
- הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשתנו: "נַר תְּמִיד... יַעֲרַךְ אֹתוֹ אֶהְרֶן וּבְנָיו" (שמות כז, כ-כא) ⇔ "וּבְהִעָלַת אֶהְרֶן אֶת הַנֵּר בֵּין הָעֲרֵבִים" וכו' (שם ל, ח).
- קשר נוסף: "לְהִעָלַת נֵר תְּמִיד" (שם כז, כ) ⇔ "וּבְהִעָלַת אֶהְרֶן אֶת הַנֵּר" (שם ל, ח).
- קשר נוסף: "לְהִעָלַת נֵר תְּמִיד" (שם כז, כ) ⇔ "קִטְרֵינָה קִטְרַת תְּמִיד" (שם ל, ח).
- קשר נוסף: "מִחוּץ לְפָרֶכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת" (שם כז, כא) ⇔ "לְפָנַי הַפָּרֶכֶת אֲשֶׁר עַל אֶרֶץ הָעֵדֻת" (שם ל, ו).
- קשר נוסף: "חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֶם" (שם כז, כא) ⇔ "יִכָּפֵר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם" (שם ל, י).
- קשר נוסף: "שְׁתֵּי כְתָפַת חֹבֶרֶת יִהְיֶה לוֹ אֶל שְׁנֵי קְצוֹתָיו" (שם כח, ז) ⇔ "שְׁתֵּי טְבָעוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה לוֹ... עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו" (שם ל, ד).
2. אמנם פיקוח נפש לא נדחה מפני עלבון של מישהו שעלול להפגע - אם תהיה שרפה ח"ו, ויהיה ילד בתוך השרפה, אין כאן מקום ל"קפובדים" מי ילך להוציא את הילד, הראשון שיכול צריך לקפוץ ולהוציא את הילד מהשרפה - אבל משה רבינו מבין, שגאולת ישראל ממצרים אמורה להיות גאולה נסית, ולא טבעית, ונס הוא שלם רק אם אין בו שום פגם ברוחניות. אם יש בו איזה פגם רוחני - זה לא נס שלם. ממילא, אם יש חשש לפגיעה באהרן, לא יתכן שזו תהיה יציאת מצרים המובחרת, ולכן הוא מסרב ללכת (שיחת מורנו הרב שליט"א לפרשת שמות תשע"ג).
3. ולדעת תרגום יונתן, זכה גם להיות פעם אחת בארץ ישראל - בליל פסח מצרים (עי' תרגום יונתן שמות יט, ד).
4. ובספר "מגלה עמוקות" על פרשת ואתחנן (אופן כ"ח) כתב, שאהרן לא ביקש להכנס לארץ, לפי שראה ברוח הקודש שנשמתו תתגלגל בעזרא הסופר, ועזרא הסופר הרי עלה מבבל ונכנס לא"י. ונרמז כל זה בפסוק "אֶהְרֶן הַכֹּהֵן... הוּא עֹזְרָא - עֲלָה מִבְּבֶל" (עזרא ז, ה-ו. ע"ש).
5. אמנם הגר"ח מוולוז'ין כתב כי "העיקר בְּזֹאת המדרגה הנוראה היה משה לבד" (נפש החיים שער ג' פי"ג), אך משמע מלשונו שגם לאהרן היתה שייכות למדרגה זו, שהרי לא כתב שרק משה היה בזו המדרגה, אלא כתב כי "העיקר בְּזֹאת המדרגה הנוראה היה משה לבד", ומשמע שגם לאהרן היתה שייכות לזה, אך לא כמשה. וכן נראה גם בסברא, דודאי משה לא היה כולל את אהרן עמו בלשון זו, אלמלא שהיתה גם לאהרן איזו שייכות עם מדרגה זו. ועי' אב"ע (שמות ז, ז), שמעלת משה ואהרן היתה יותר משל כל הנביאים. ומשמע שאהרן היה במדרגה קרובה למשה יותר מכולם.
6. אולי מפני זה אמרו חז"ל, "בשעה שמלך המשיח בא, עומד על גג בית המקדש ומשמיע להם לישראל ואומר: ענוים, הגיע זמן גאולתכם" (ילק"ש ישעיהו רמז תצ"ט). ומשמע שהענוה היא סיבה לגאולה. ועי' המבואר כאן למעלה, י"ל דזהו מפני שהגואל מוכרח להיות ענו, דרק מי שהוא ענו הוא ראוי להביא את הגאולה.
7. יש מקשים על הדברים הללו ממה שאמרו בגמרא, "שלחה להם אסתר לחכמים, קבעוני לדורות!" (מגילה ז, א) ולמה לא אמרה קבעו פורים לדורות. ומשמע שתבעה כן לכבוד עצמה. וגם רש"י פירש שם: "קבעוני - ליום טוב ולקרייה, להיות לי לשם". ומשמע לכאורה שתבעה לכבוד עצמה. ועי' מה שכתב בזה הרצ"ה מלובלין (רסיסי לילה אות נ"ב). ועוד י"ל, דודאי אסתר הצדקת לא התכוונה לכבוד עצמה, וכל כוונתה היה לשם שמים. דידוע, שה"מהלך" של פורים הוא שהנס היה נסתר, ושם שמים לא נזכר במגילה אפי' פעם אחת, וכל ה"עבודה" של פורים הוא להכיר את השגחת ה' בתוך המהלך הטבעי של האירועים. ולפי זה י"ל דזהו שאמרה אסתר "קבעוני לדורות", "להיות לי לשם", היינו שיכתבו את המעשה כאילו נעשה בידי אדם, שזה הענין בפורים, לתאר את המעשה כמעשה טבעי, ומתוך זה עלינו לגלות ולפרסם שבאמת הכל נעשה בהשגחה, אלא שההשגחה פעלה באופן נסתר.